

Маша Љ. Петровић*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет, докторанд

ШТА ЈЕ МАЛИ ЗЛАТНИ ВЕК СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ
ЗАВЕШТАО АВАНГАРДИСТИМА И ПОСЛЕРАТНИМ
МОДЕРНИСТИМА?

(Предраг Петровић, *Орфејско завештање: Есеји о поезији српске модерне*. Лесковац: Задужбина „Николај Тимченко”, 2023, 221 стр.)

Сагледати целину *малог златног века српске поезије* и на одабраним примерима показати његово поетичко, стилско, тематско-мотивско завештање потоњим ствараоцима, те посведочити да је српска литерарна уметност у двадесетом веку настајала у плодотворној комуникацији са културом и стваралаштвом протеклих векова, као и да два аутора унутар истог века успостављају песничке контакте био је подстицајан интерпретативни изазов. Сама насловна синтагма књиге, преузета из есеја Бранка Миљковића, упућује на њен предмет и садржај и потврђује ауторову намеру да се суочи са многобројним поетичким, интертекстуалним, књижевнотеоријским и књижевно-историјским, културолошким и традицијским питањима и открије све оно што су песници модерне, попут Орфеја, у својим песмама оставили као наслеђе будућим песничким и приповедачким генерацијама.

Петровићева посвећеност свеобухватности и целовитости проучаваног периода и интерпретативних питања, присутна и у ранијим његовим књигама, очитује се у брижљивом организовању осам есеја у целину књиге и настојању да се есејима, од којих су неки уз одређене

---

* masapetrovic01084@gmail.com

измене били раније засебно публиковани, омогући ново читање у ширем контексту књиге. Појединачни есеји су распоређени поштовањем хронолошког начела појављивања песника, чије су поетике њихов предмет, на књижевној сцени, да би у завршном есеју аутор самерио положај ових песника у *Антологији новије српске лирике* Богдана Поповића и скрећу пажњу на мање познате песнике трећег доба ове антологије, који су поетички блиски авангардним и другим послератним стремљењима. Уводни есеј, богат сажетим и темељним прегледом критичких ставова, значајних тумача поезије Војислава Илића, Љубомира Недића, Богдана Поповића, Јована Дучића, Луке Зиме, Павла Логарића, Ивана В. Лалића и Милорада Павића, отвара круцијално питање ове студије и проговара о поетичким везама између, угрубо схваћено, трију генерација српских двадесетовековних аутора. Детаљно анализирајући поетичке промене које Илић доноси у свом песништву и однос тумача према њима, аутор акцентује да је овај песник први у српској књижевности промовисао идеју о аутономији читаоца и о његовом значају, те испољио потребу ка креативнијем и маштовитијем приступу самом тексту, које ће посредством читања и проучавања Илићевог стваралаштва постати знак распознавања Павићеве, и шире узев, постмодерне српске прозе.

У наредном есеју Петровић пружа укрштена читања песничког циклуса „На Косову” Милана Ракића и „Косово поље” Васка Попе, наводи њихове репрезентативне стихове, упоредно их анализира и прецизно детектује места подударности у поезији модернисте и послератног модернисте. Овај есеј представља колаж богатих критичких и теоријских увида В. Ђурића, М. Павловића, И. Лалића, З. Мишића, М. Ђурчина, Н. Петковића и С. Винавера, најпре у вези са одређењем и проблематизацијом слободног стиха, а потом и са начинима на које је универзална вредност косовског питања остварена у поезији двају песника. Искрпним прегледом критичких ставова аутор потврђује тезу да је Ракић Попи завештао Косово, односно да је Попина песничка стилизација косовског питања наставак и завршни чин Ракићевог певања о најзначајнијем догађају и хронотопу националне историје. Узимајући Попу као пример, у есеју се напомиње како су се песничке генерације које долазе после модерниста, иако су првобитно у својим манифестима и есејима успостављале раскид са традицијом, окретале прошлости и читајући своје претходнике у њима проналазиле инспирацију и врело одређених поетичких постулата.

Трећи есеј, посвећен стваралаштву Јована Дучића, за разлику од претходна два не упућује директно на компаративно читање двају аутора, већ се у њему студиозно и систематично разматрају Дучићеви и Хајдегерови

ставови о томе да у опусу сваког песника постоји она никад ненаписана песма која представља *скупљајуће место*, место сусрета целокупне поетике аутора. Ова промишљања поезије, аутор користи као фон за проучавање Дучићевог опуса и трагање за његовом ненаписаном песмом, односно за местом у његовој поезији на којем се сустичу сви поетички квалитети. Ослањајући се на ставове Кољевића и Петковића, али и износећи личне увиде, Петровић скреће пажњу на позније Дучићеве песме и на збирку *Лирика*, у којима песник проблематизује питање стваралаштва, инспирације и односа према Богу и остварује дубину и пуноћу рефлексивне метафизичке поезије. Занимљиво је да се унутар овог есеја иницира интертекстуални дијалог између Дучићевих песама „Пут” и „Путник” и Попине песме „Чувар извора” у светлу начина на који аутори дефинишу трагање за речима, чиме се успоставља темељ за даља истраживања и компаративна читања Дучићеве и Попине поезије.

У поглављу „Орфејско завештање: Дис и Миљковић”, које је у при-снијем смисаоном дослуху са насловом Петровићеве књиге и које веома директно пружа кључ за њено разумевање, посредством привлачне Башларове метафоре *куће речи* скициран је поетички преглед од романтизма до постмодерне свих аутора који су силазили у подрум, у дубину речи и трагали за оним речима које ће им помоћи да изразе своје мисли. Као важан Миљковићев предак у тој традицији потраге за адекватном речју види се управо Владислав Петковић Дис, па аутор књиге осветљава подударана њихових међусобних поетичких стратегија. Наглашава уметничке поступке и тематске иновације на плану имагинативног повезивања смрти са воденом материјом и рестилизацијом мотива мртве драге у дослуху са календарским циклусом смене годишњих доба и митом о Орфеју и Еуридики, које је Дис оставио у песнички аманет Миљковићу.

Понирући у дубину феномена ружног, у петом есеју аутор се минуциозно бави питањима *естетике ружног*, односа уметника и филозофа према ружном, консеквенцама које приказивање ружног унутар уметности повлачи. Своје ставове аутор прецизно и поступно заснива на критичком сагледавању упоришта Умберта Ека, Бенедета Крочеа, Теодора Адорна и др, изводећи као закључак да у уметности двадесетог века постоји настојање да се превазиђе бинарна опозиција лепо : ружно, као и да се приказивањем ружног различитим уметничким средствима искаже протест против илузије о хармонији света и уметности. Ова размишљања су теоријски оквир за проучавање естетике ружног у поетици Симе Пандуровића. Анализирајући песничке слике разарања материјалног, телесног распадања и труљења, Петровић дискретно сугерише блискост ових

представа ружног песничким сликама позног Војислава Илића и других европских песника. Посебну пажњу посвећује и Пандуровићевој ресемантизацији значењског комплекса мотива мртве драге, банализованој представи њеног мртвог тела које се распада у гробу, певању о насилним еротским чиновима, који потврђују ауторову тезу да ружно у Пандуровићевој поезији није само естетички феномен, већ и етички.

Позивајући се на рецепцију песника међу широм читалачком публиком, али и стручном, Петровић у есеју „Луцифер: демонске визије у Шантићевој поезији” проицљиво истиче да је Шантић непрочитани песник и да се недовољно пажње поклања његовој позној лирици у којој су присутна протоекспресионистичка стремљења и тенденције аутора да своју поетику обликује у контексту авангардних традиција. Промену Шантићевог сензибилитета, оличену у атмосфери суочења лирског субјекта са егзистенцијалном и онтолошком језом и тежњама да се фигура Луцифера представи у песништву као она која је парадоксално и извор језе, наговештај апокалипсе, али и која изазива дивљење, аутор види као последицу песниковог бављења препевима лирике раних немачких експресиониста. Наводећи мање познате песме као што су, примерице, „Луцифер”, „Повратак раја”, „Ноћна фантазија” и бирајући стихове којима ће најбоље показати сва поетичка места заокрета ка експресионизму, подвлачи колико је значајно што су се овакве тежње појавиле у Шантићевом стваралаштву и да су оне неминовно оставиле трага и једним делом обликовале рано експресионистичко стваралаштво Милоша Црњанског и других српских авангардиста.

У претпоследњем поглављу, посвећеном Милутину Бојићу, аутор испитује Бојићево интересовање за Библију, за старозаветне и новозаветне фигуре, као што су Салома, Марија Магдалена, Јуда и показује да је оно део нових поетичких момената које је песник засновао, а који ће бити значајни у деценијама после њега. Ресемантизација библијске традиције, преузетих ликова и мотива код Бојића подразумева њихово измештање из митског хронотопа у сувише људски контекст, у blasphemично откривање женских фигура и успостављање идеја декадентног еротизма. Аутор надахнуто помера и хоризонт разумевања Бојићевог патриотско-историјског песништва демонстрирајући да песник у историјски осетљивом тренутку у библијској традицији тражи фигуре помоћу којих ће успоставити паралелизам између историјског времена балканских ратова и Првог светског рата и библијских архетипских времена. Есеј закључује указивањем на то да је песникова стилизација библијских личности, претходница авангардне десакрализације новозаветних ликова у поезији Милоша Црњанског и посмодерне иронизације Пекићевог Јуде у роману *Време чуда*.

На самом крају књиге Петровић пружа студиозан осврт на треће доба *Антологије новије српске лирике* Богдана Поповића, на њен део који је у прошлости дефицитарно проучаван, а у којем су објављене песме тада младих аутора, од којих многи неће одолети суду времена. Виспрено истичући место и значај парнасо-симболистичких песника у *Антологији*, у есеју се успоставља контраст између начела која је Поповић применио приликом одабира песама за прво и друго, односно треће доба. Аутор примећује да је Турчинов слободан стих, али и уопштено другачија стилска и тематско-мотивска организација песама оно што разликује треће доба и доприноси његовом сагледавању као својеврсне антологије унутар *Антологије*, те поставља питање зашто неки други аутори сличних поетичких начела нису ушли у тај избор и зашто је Поповићу њихова *варваропоетика* била превише.

Богата књижевнотеоријским, књижевно-историјским и подстицајним аналитичким увидима приказана књига указује на то да је разумевање поетских начела сваког појединачног песника модерне и његовог песничког опуса, па чак и појединачне песме, за аутора од подједнаке важности као и формирање макро слике о разматраним питањима односа модернистичке традиције и авангардних, послератних и постмодерних поетичких узуса. Умногome иновативни и специфични закључци о песничком завештању и међусобној комуникацији српске двадесетовековне уметности речи отварају теме за даља интертекстуална и компаративна истраживања, али и пружају могућност да књига пронађе своју примену у универзитетској настави. Читајући и тумачећи српску поезију модерне, Петровић ненаметљиво изражава веру у лепоту и трајање ове уметности, као и знаковитост повезивања различитих песника сличног сензибилитета, и преноси је на своје читаоце.